

ÚJABB KÍSÉRLETEK AZ ÁRAMGENERÁTOROS TÁPLÁLÁSÚ, IMPULZUS ÜZEMMÓDÚ SÍK-KATÓDOS GRIMM TÍPUSÚ KÖDFNYKISÜLÉSES SUGÁRFORRÁSSAL

Bánhidi Olivér*

*Miskolci Egyetem, Kémiai Intézet,
3515 Miskolc, Miskolc - Egyetemváros,
akmbo@uni-miskolc.hu*

A 2010-es, majd ezt követően a 2011-es Spektrokémiai Vándorgyűlésen mutattuk be az általunk vizsgálni kívánt ködfénykisüléles sugárforrást, valamint annak áramgenerátoros táplálását biztosító és az impulzus üzemu működtetést lehetővé tévo rendszert.[1, 2]. Fejlesztési célkitűzésünk az áramgenerátoros táplálásban és az impulzus rendszeru működésben rejlő potenciálisan elonyös tulajdonságok vizsgálata, illetve kiaknázása a sugárforrás analitikai teljesítőképességének, növelése, valamint az egyszerűbb üzemeltethetőség lehetővé tétele érdekében.

Az eddig elvégzett vizsgálatok és szerzett tapasztalatok rövid összefoglalása.

Az eddigiek során vizsgáltuk az áramgenerátor stabilitását az argon töltogáz nyomásának függvényében és megállapítottuk, hogy 280 és 950 Pa tartományban az áramgenerátor áramát nem befolyásolja a gáz nyomása. 280 Pa alatt azonban már „elfogy” az áramgenerátor feszültségtartaléka, és megszunik az áramgenerátoros jelleg. 950 Pa fölött pedig instabillá válik a kisülés.

Ugyancsak tanulmányoztuk hogyan változik a sugárforráson eso feszültség nagysága a töltogáz nyomásának függvényében. Méréseink során megállapítottuk, hogy 950 Pa-tól vizsgálva a feszültségesés növekszik az argon nyomásának csökkenésével, a 350 Pa alatt a növekedés nagyon meredekké válik és 280 Pa alatt már nem értékelhető, hiszen ekkor már nem állandó áramú módban üzemel a kisülés. A 2011-es Vándorgyűlésen bemutatott áramgenerátorral az áramgenerátoros mód alsó határa 240 Pa-ig tolódik ki, köszönhetően az áramgenerátor nagyobb feszültségtartalékának.

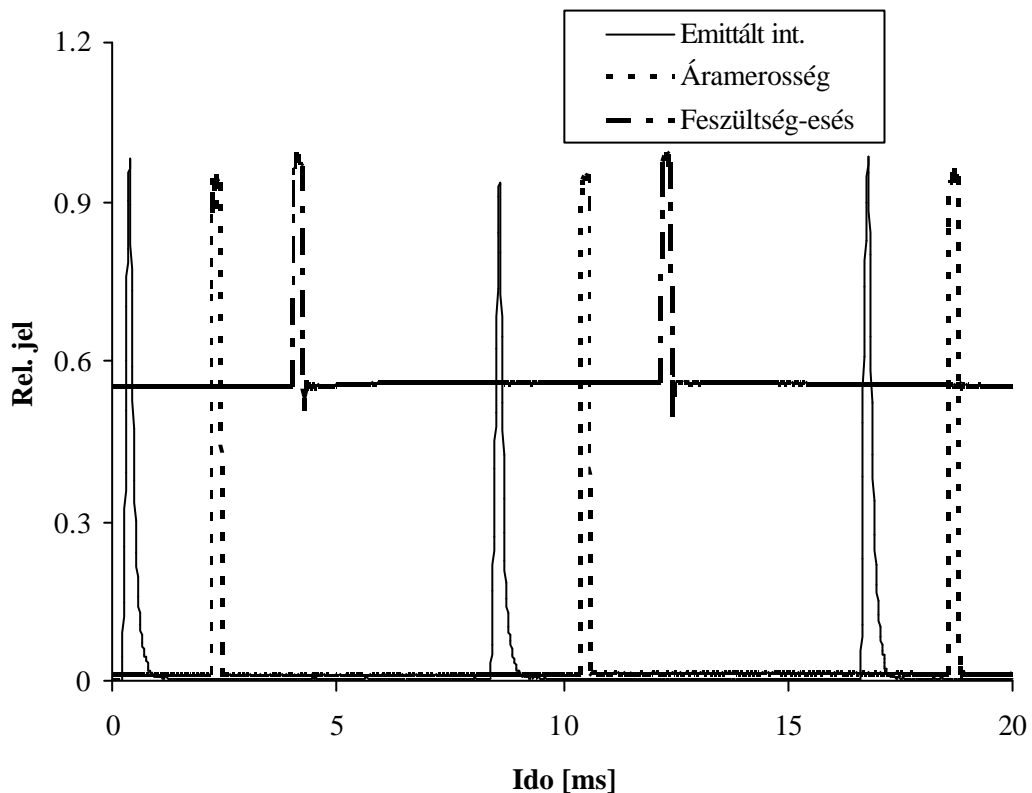
Az argon 334,1 nm-es Ar I vonalán, valamint a réz 324,75 nm-es Cu I. vonalán emittált jeleket a töltogáz nyomásának függvényében vizsgálva jelentos különbséget tapasztaltunk a két jel viselkedésében: mindkét jel intenzitása hasonló módon csökkent az argon nyomásának növelésével, azonban a réz esetében a görbe az argonra jellemző görbe alatt halad, és a relatív intenzitás-csökkenés 450 Pa nyomástól kezdve sokkal nagyobb volt az argon vonalnál adódó értéknél. Az eltéro viselkedés valószínű oka, hogy a réz esetében az emittált jel nagyságát 2 folyamat határozza meg, a katód porlasztása és a plazmába kerülő rézatomok nagyenergiájú, metastabilis argon atomokkal történő ütközésén keresztül megvalósuló gerjesztés. Mivel az argon atomokból álló nemesgáz, itt csak az ütközések révén megvalósuló gerjesztési folyamat a meghatározó.

A kísérletei rendszer.

A kísérletek során használt rendszer alapvetően megegyezett a 2011. évi Vándorgyűlésen bemutatott összeállítással, e helyen történő ismertetésétől ezért eltekintünk. A konferencia óta

eltelt időszakban a készülék vezérlésére, illetve az egyes részegységek (áramgenerátoros tápegység, Advantech USB 4716 univerzális számítógépes méro-, és vezérlokártya, spektrométer léptetomotor hajtás) összehangolt működtetésére használt számítógépes szoftver program fejlesztése történt meg. A programfejlesztés során kialakított modulok lehetővé teszik a mintavételi frekvencia, a nagy-, és kisáramú periódusból álló impulzusok frekvenciája, kitöltési tényezője széles tartományban való megválasztását, az emittált jel, a sugárfolyáson eső feszültség, valamint az átfolyó áram erősségének közel egyidejű mérését, az emittált jel hosszú-távu, akár több órányi időtartamot kitevő mérését és regisztrációját. A mérőrendszeren mindössze annyit változtattunk, hogy a spektrométer fotoelektron-sokszorozójának (PMT) anódját leválasztottuk a készülék elektronikus rendszeréről, és egy 330 k Ω -os munkaellenálláson keresztül csatlakoztattuk a jel-földhöz. Ezzel elértük, hogy a detektor (PMT) kimenőárama függetlenné vált a spektrométer eredeti elektronikus rendszerétől.

A rendszerrel mért jelalakok az 1. ábrán láthatók.

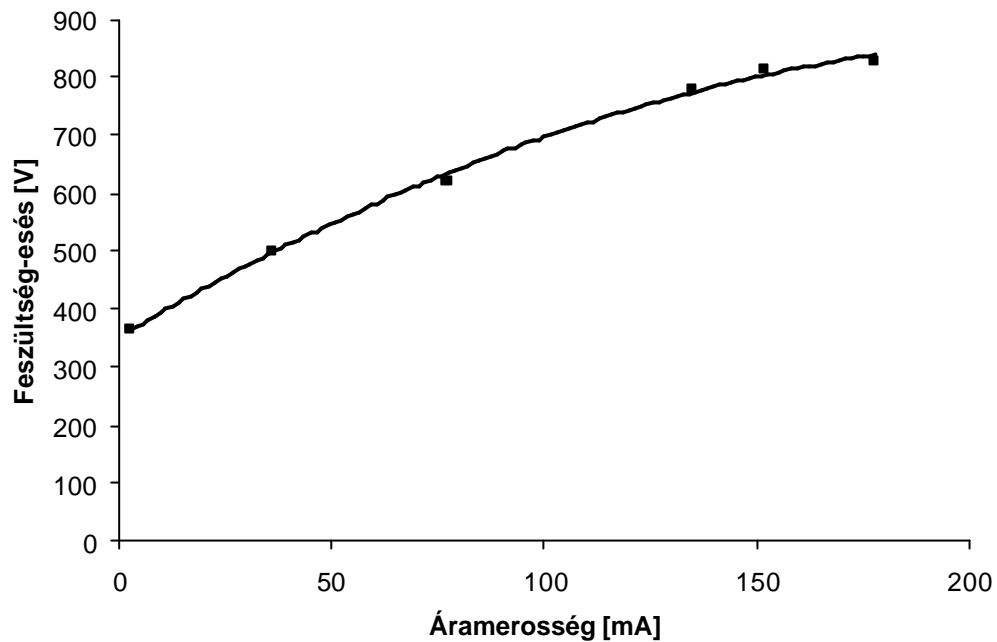

1. ábra: A mért jelek időbeli alakjai, (frekvencia 122 Hz; kitöltési tényező 4,3 %; áramerősség 135 mA, nyomás 350 Pa)

A rendszerrel végzett fontosabb vizsgálatok

A sugárforráson mért feszültségesés és az áramerősség közötti összefüggés tanulmányozása szintén nagyon fontos, mert ebből következtetni lehet arra, hogy milyen tartományban üzemel a kisülés. (Az analitikai célú Grimm típusú sugárforrásoknál általában a kisülés munkapontja az úgynevezett „abnormális” tartományban van. Ekkor a katód teljes

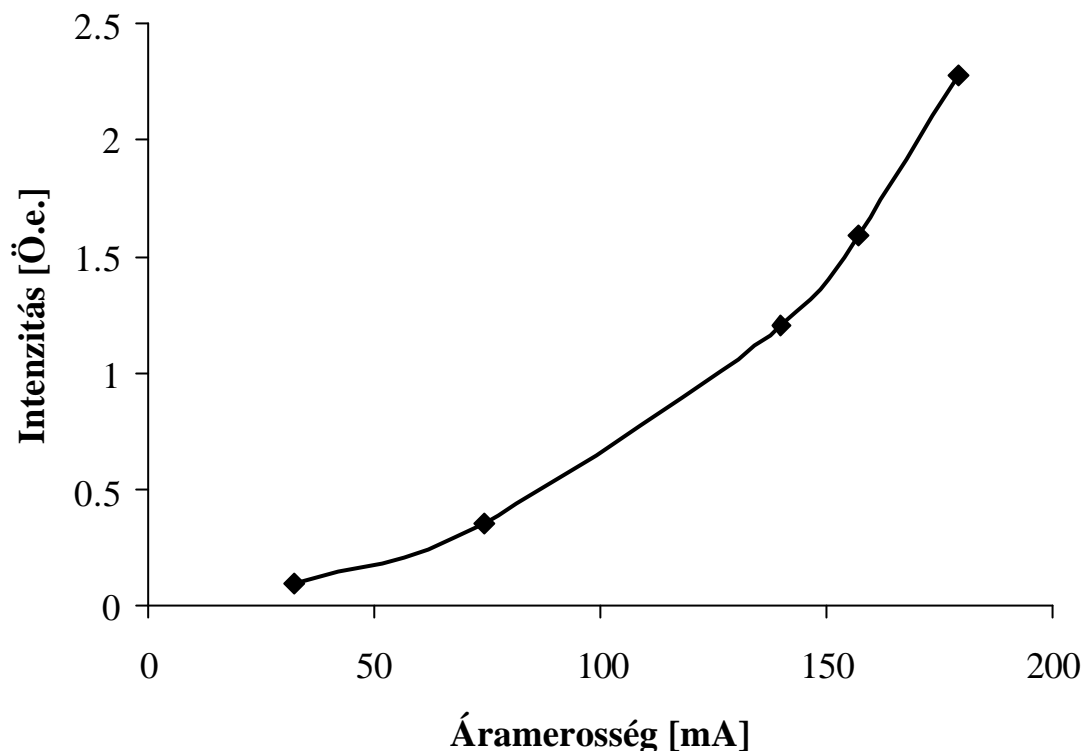
felületét egyenletesen beborítja a kisülés, és az áramerősség növelésekor növekszik a sugárforráson eső feszültség is.) A mért adatok a 2. ábrán láthatóak.

2. ábra: A sugárforráson mérhető feszültségcsökkenés az áramerősség függvényében (frekvencia 122 Hz; kitöltési tényező 4,3 %; nyomás 320 Pa).

Az ábrát megtekintve megállapítható, hogy a feszültségcsökkenés és a kisülés áramerőssége között egyértelmű függvénykapcsolat van, növekvő áramerősséggel növekszik a kisülésen eső feszültség, tehát a kisülés az "abnormális" tartományban üzemel. Ez igaz a kisáramú periódusra is, hiszen a diagram legelső pontjához tartozó áramerősség a kis-áramú periódushoz tartozó áramerősség értéke, és az ábrán láthatóan az első pont is részese a görbének. Nagyobb nyomáson a feszültségcsökkenés értéke csökken, kisebb nyomáson pedig, no, de az növekvő áramerősséggel értéke mindig növekszik.

A sugárforráson átfolyó áramerősség hatással van az analitikai elemzővonalon kibocsátott jelre is, mely a 3. ábrán látható. Megtekintve az ábrát látható, hogy a réz vonalán mért intenzitás exponenciálisan növekszik a nagyáramú periódus során alkalmazott áramerősség értékével. Ez arra utal, hogy a kisülésen átfolyó áram szerepe összetett. Az egyértelműnek tűnik, hogy a növekvő áram hatására nem a gerjesztett atomok száma és így a kibocsátott fény intenzitása is. Emellett azonban a nagyobb áram javíthatja a katód porlasztási hatásfokot, ennek következtében pedig növekszik a plazmába bejutó rézatomok száma, ez együtt a gerjesztési hatásfok növekedésével már a lineárisnál nagyobb jelnövekedést okozhat. Ennek a kapcsolatnak a vizsgálata azonban sokkal alaposabb tanulmányozást igényel, ezért a későbbiekben vizsgálni kívánjuk az áramerősség, az impulzus frekvencia és a kitöltési tényező hatását a töltőgáz kiválasztott vonalának, illetve több elem (pl. réz, nickel, kobalt, stb.) atom- és ionvonalainak esetében is,

3. ábra: A réz 324,75 nm-es vonalán mért emittált fényintenzitás az áramerosság függvényében (frekvencia 122 Hz; kitöltési tényező 4,3 %; nyomás 350 Pa, katód elektrolit réz)

A fentiekbe röviden beszámoltunk a korábban már bemutatott áramgenerátoros táplálású, impulzus üzemu síkkatódos Grimm típusú ködfény-kisüléses sugárforrás köré épített rendszerrel végzett újabb kísérleteinkről. A vizsgálatok során összefüggést állapítottunk meg a sugárforráson mérhető feszültségesés és az átfolyó áramerosság között, mely egyértelműen bizonyítja, hogy a sugárforrás az ún. „abnormális” munkatartományban üzemel, ami jellemző az analitikai sugárforrásként alkalmazott Grimm típusú sugárforrásokra.

Vizsgáltuk továbbá az analitikai jel és az áramerosság közötti kapcsolatot is, megállapítottuk hogy a mérések során tapasztalt exponenciális jellegű kapcsolat további tanulmányozást igényel, mind a működési paraméterek, mind pedig a vizsgált színképvonalak körét illetően.

- [1] O. Bánhidi: Kísérletek egyenáramú, áramgenerátoros, impulzus üzemmódú síkkatódos Grimm típusú sugárforrással
 Vegyészkonferencia és 43. magyar Spektrokémiai Vándorgyűlés, Hajdúszoboszló, 2010, június 30 – július 2, Proram és előadásösszefoglalók, 64. o.
- [2] O. Bánhidi: Development and Study of the Instrumentation of a Plain Cathode Glow Discharge Source Operating in a Pulse Régime Current Controlled Mode.
 54 Annual Meeting of Hungarian Spectroscopists, Sümeg, Hungary, October 5-7, 2011, Abstract Book, 32.